

ALOIS JILEMNICKÝ

CO KRONIKÁŘI NEZAPSALI
aneb
JAK SE DĚLAJÍ ANEKDOTY

Sbírat se dá všechno. Jsou sběratelé poštovních známek, nálepek od sirek, starých pohlednic i dětských indiánek s barvotiskovým obrázkem, pivních táčků, ale i zbraní, hodin s kukačkou i pendlověk, nádobí a kamfemlejnků a moždřítů po babičkách, a vůbec — tahle defilirka nemá konce.

Já například sbírám se stejnou vášní historické informace o hořickém kraji. Nalézám je nejen v archívech, kronikách, kalendářích, u vázých autorů, v knihách a časopisech i modlitebních knihách, ale i u informátorů, tedy pamětníků čili „živých pramenů“. Ti událost sami prožili, byli očitými svědky nebo ji převzali z tradice, z doslechu, „od starců“ (jak se pravilo v době Palackého), dědů, kteří ji zase slyšeli od staršího kolena. Samozřejmě, že mne i taková zpráva zajímá. Dějepisec ji přijímá s opatrností, nebo dokonce s jistotou dávkou skepse, ale i jemu bývá často východiskem pro vlastní pátrání.

Tak se kolikrát dovidám věci a děje, které se kronikář zdráhal zapsat. Zdály se mu buď malicherné, památce zasloužilé osobnosti nepřístojné nebo i pomlouvačné a ponižující — nebo prostě neměl kuráž je zaznamenat. Tu ztratil v konfrontaci se současníky i Kosmas (1045—1125), autor nádherné Kroniky Čechů.

Událost však žila i bez písemného zachycení. Tradovala se z pokolení na pokolení nebo — při slabé pointě a malé vtípnosti — měla jen jepičí život. Těmto krátkým příběhům s nečekaným závěrem říkáme anekdota. Jsou vypointovány do satiry, ironie nebo i náramné psiny nebo „podařené taškařice“ doby českých mlýnů a tchánů Kondelíků.

Anekdota je forma neuvěřitelně stará. Karel Čapek soudí, že je stará jako lidstvo samo, že už v pravěku byl „vedle pračlověka, který kolem sebe mlátil kyjem jistě pračlověk, který si z něho dělal šoufky...“

Při sběru historických zpráv jsem se dovídal i o známých lidech věci! Najednou se ukázala osobnost živě, lidsky, měla i chyby, její starosti hřály a prokreslovaly logicky dílo nebo i neúspěch. Zkušenost ze sběru dala plně víru Čapkovi. Anekdota nemá autora, má jen vyprávěče. Zkuste někdy napsat anekdotu, se kterou jste měli úspěch při ústním podání. Poznáte, jak je těžké psaným slovem vykouzlit úsměv čtenáře. Pak oceníte genialitu autora, jehož čtenář se svíjí smíchem.

A ještě něco úvodem, Anekdota nemusí být pravdivá. Karikuje čili podtrhává rys osobnosti tak, že je pak víc než pravda sama. Je totiž pravděpodobnější.

Nemohu vám předložit anekdotu už z pravěku. Nejstarší hořická anekdota je až z doby pozdního feudalismu. To v Hořicích dlouhá léta žila Marie Kateřina hraběnka Stroziová (†1714), krásná a původně velmi mladá vdova po polním maršálku. S poddanými se stýkala tak často, že ji oslovovali „paňmaminko“ nebo mezi sebou i „paní Manda“, což později — vyslovováno a psáno „panímanda“ — znamenalo slušné pojmenování zadní části těla. Paní hraběnka byla i vtípná a duchaplná, vždyť bývala na císařském dvoře dvorní dámou. Povězme si tu příhodu.

Zajiskření hraběnčina ducha. Pan vrchní předvedl zástupce hořických poddaných k milostivému slyšení před Marií Kateřinu hraběnku Stroziovou. Slo tenkrát (asi 1699) o směnu pozemků.

„Ták — a chcete za ty grunty les nebo luka?“, splýnula ze rtů hraběnky otázka.

„Když líběj dovolit, luka, milostivá paní hraběnko...“

„Tak dostanete luka...“

A při odchodu spokojených poddaných se hrabě naka obrátil na vrch svého tichou poznámku.

„Volům přece jen patří seno, no ne?“

Tak tuhle anekdotu jsem slyšel ještě u nás doma. Měla vyjadřovat feudální náklonnost k lesům, k lovu zvířet. A vidíte, prozíravější byli tenkrát poddaní. Přišla brzy doba racionalismu, která poznala, že chov dobytka je výnosnější než pole nebo i lesy. Začala honba za pastvinami či docela loukami. Hraběncini nástupci se pak soudili s poddanými o každou plachotinu.

Podle časové posobnosti by přišly anekdoty, kde ústřední postavou byl doktor Josef Ladislav Jandera (1776 Hořice — 1857 Praha), profesor matematiky na pražské univerzitě, přísný a nesmlouvavý. Když zemřel, celé okolí si oddychlo, a zůstaly vzpomínky ne vždycky vděčné. Jak zle toužil student Kvoch v jedné křídové kresbě Vítězslava Háška — farářem mohl být, a nádeníci u sedláka, a to všechno, že ho Jandera nechal z matematiky propadnout. Copak — nějakého Kvocha; vždyť neobsál ani mladý kníže!

Napoleon pražského učení. Tak se říkalo profesorovi Janderovi přes desát let v době, kdy přednášel a zkoušel na Karlově univerzitě matematiku. Na něho neplatily žádné přímluvy, ať byly od koho ch'ěly, ten znal jen umíš — dobře, neumíš — neumíš, a hotovo.

Jeho žákem byl i mladý kníže Schwarzenberg. V matematice bylo kníže zátko slaboučké a tak to dopadlo špatně. Propadlo. Jandera byl sic požádán z vysokého místa, aby Schwarzenberga přezkoušel, že vyl dek bud: jistě lepší, ale kdepak s takovou na Jandera.

Neúspěch v matematice Schwarzenbergovi nevalil, po čase se stal pražským arcibiskupem. Jako kněz mu byl při nástupní audienci představen i pan profesor Jandera.

Schwarzenberg na svůj debakl u Jandery nezapomněl. Věděl o něm, věděl... Až do loučení vydržel o tom nemluvit. Ale pak...

„Tak vidíte, pane profesore, a přeci jsem se stal arcibiskupem...“

Jandera ta špičatá poznámka nezmátla ani na chvíli.

„Ano, eminence, arcibiskupem jste, ale matematik z vás nikdy nebude!“

Moc jsem toužil, abych v té své regionální sbírce měl i jiného velkého rodáka od nás — Karla Jaromíra Erbena (1811 Miletín — 1870 Praha). Ale jen si dobře připomeňte jeho tvář... V ní je vepsáno všechno utrpení mladých let, i to chrlení krve i to shánění peněz, aby se dostal k metě, k níž směřovaly všechny jeho snahy. Jeden z jeho monografií ho pojmenoval „majestát zákona“. Měl na mysli nejen velikost uměleckou a vědeckou, ale i lidskou, mravní, ba přísnost vůči sobě i druhým. Co si od mládí tak těžce nemocný člověk mohl dovolit...

A teď vydupejte ze země erbenovskou anekdotu... Také jí dávám titulek velmi opatrný, úplně neanekdotický.

Příspěvek k životopisu. Vězte, nikdo jste neslyšel anekdotu, ve které by — byť pasivně — vystupoval Karel Jaromír Erben. K baladám a přísne vědě se to jaksi nehodí.

Přepadla mne marná touha, už proto, aby tato veliká osobnost nebyla přehlédnuta. Budiž tedy oceněna především svezpřepá posedlost této snahy. Erbenův spolužák a mil. tinský krajan Jen Nepomuk Lhota měl manii si psát cestovní deník. V něm popsal i všechny cesty s Erbenem vykonané.

Na studii jezdili z Miletína do Prahy formanským vozem. Přenocovali na poloviční cestě v Poděbradech U černého orla. Hosty obsluhovala v té dávné době pékná dívka a mladí studenti podnikali všecko možné, aby se hezká sklepnice hodně smála.

Zeby i Erben? Ale Lhotovi možno věřit. Byl právník a v umění vyznával realismus. Pozdější pěvec Kytice — podle jeho verze — oblékl slečniny šaty a se zdárem se pokusil o mimickou karikaturu.

Ráno se vyjždělo s rozbřeskem ku Praze. Byli už hodný kus cesty, když Erben zjistil, že si v poděbradské hospodě zapomněl své brejličky. Do Prahy přijel smutný — že ta komedie nestála ani zato.

Ani rodák z druhé podzvíčinské doliny Karel Václav Rais (1859 Bělohrad — 1926 Praha) neměl důvod k rozverným kouskům. Ani jedna z příhod, které mně vyprávěla spisovatelova dcera Marie Mišková, nedokázala zatřást bránicí. Jedna z nich postihuje Raisovo postavení mezi nejbližšími přáteli.

Inspirace. Ta hospůdka U Guby na Václavském už dávno není. Ale musil to být útulný zapadáček, jinak by si jej nevybrali spisovatelé Rais (po domácku Ká Vě), Šimáček (čili Em A) a Klášterský (po cestě do Itálie zvaný Antoni).

Po jedné nedělní procházce za Prahu si tři přátelé sesedli zase U Guby. Když pěna trochu opadla, začal Antoni: „Thomayer říkal, že se Jirásek chystá na nový román. Bude to něco moc nóbl, paní Jirásková prý pekla jeleni kýtu na rožni. To pro inspiraci...“

Em A se podíval na Ká Vě a četl z jeho obličje: „To když se náš Raisík chystá na něco nového, navaří paní Raisová kyselo. Taký pro inspiraci. No né?“

Rais se zas jednou od srdce zasmál.

Jiná příhoda, vyprávěná Marií Miškovou jako událost prožitá, podtrhuje umělcovu skromnost ve všem, především ve vlastním exteriéru.

Ne politura, ale kultura. U Raise převládala šetrnost nad parádou. Zamlaďa nosil čamaru, ale ta se už v době jeho členství v České akademii nenosila.

Když se jednou vypravoval do schůze jejího literárního odboru, všiml si ho doma, jak má unošené a oblyškané kalhoty.

„Tatínku, takhle přec nemůžeš jít. Podívej se jen na ty kalhoty!“

Rais jen mávl rukou.

„Proč bych nemohl. Jirásek má ještě horší...“

Ve své sháňce jsem se taky jednou zeptal přítele, takto osvědčeného vyprávěče anekdot, co zažil se spisovatelem, když organizoval v Hořicích jejich přednášky. Mávl rukou a... já bych mohl povídat. To si ti mne jednou Vrba splel s nimrodem. Tu zmýlenou možno i takto dokreslit.

Utkáni nimroda s bibliofilem. Před lety uspořádaly v Hořicích myslivecký spolek s kroužkem bibliofilů přednášku spisovatele Jana Vrby

(1889—1961). Potom zasedli k vinu spisovatel, myslivci i knihomilové a hovořilo se.

Vrba se dostal do varu. Svému sousedovi Emilu Benešovi, vydavateli bibliofilských tisků (i v deseti výtiscích!), začal rozvíjet své téma nejvlastnější: o životě lesa, o zvěři, o myslivosti. V očích mu svítilo, když vzpomínal, kde křížuje srnčí, jak loni nádherně táhly sluky, jak nejlíp se stavět na bažanty a jak se zavádí leč na zajíce. A co když sytý hnětl představu podzimní říje jelenů v hlubokých šumavských hvozdech. A tetřivci, kdy tokají a jak na ně čekat! Pak přešel na zbraně a na střelivo. Soustavně probral čísla broků i výhody kulovnice, a aby výklad ucelil, pojednal ještě o nábojích kupovaných i vlastním plnění.

Při tom odborném monologu zůstával Beneš beze slova. Usmíval se, tahal doutník a dělal, že pro to všechno má náramně pochopení.

„A co vy tady, jaká je tady myslivost, na Chlumech? Jak přeje štěstí?“

„Mistře“, zakloktalo v překvapeném Benešovi, „já nestřelím, já jsem předseda hoříckých bibliofilů...“

V podání příhod malíře a grafika Karla Vika (1883 Hořice — 1964 Turnov) byste měli přinejmenším slyšet majstrův široký, srdečný smích, takový, jaký je dopřán jen upřímným lidem (zli lidé mají pošklebek, úsměšek, zavilý a „cudný“). Nepoznal jsem druhého člověka, který by měl takovou starost o své zdraví. Vikovi stačilo výtvarnické, o jiného se nestaral. Tohle mně pověděl na nemocničním lůžku.

Není oč stát. Karel Vik onemocněl a v horečce ho převezli do turnovské nemocnice. V pokoji už ležel pacient, ale s tím nebyl už žádný hovor. Brzy zemřel a tak Vik prožil první noc v nemocnici pohromadě s mrtvým.

Ranní vizita. Pan primář se sklání nad Vikem.

„Tak co, Mistře, jak se daří?“

„Daří — nedaří“, Vik na to, „večer zemřel tady člověk, málo jsem se vyspal. Až ráno přišli ti vaši lidé a odnesli ho. A ten zadní se ve dveřích ještě na mě obrátil a povídá: Tak nashledanou!, jako byste mě měli naplánovaného...“

Józa Mrázek - Hořícký (1906 Hořice) rozesmál už mockrát — slovem, verši, písničkou, obrazy, filmem, známý byl však především jako model — umělec s veselou představou světa — Vždy s veselou tváří, ai se nám vše daří. A nedá se zapomenout ještě na pantomimu.

Kapr v zatáčce. Jednou Józa Mrázek-Hořícký soutěžil v Mánesu se strýčkem Jedličkou, proslulým imitátorem zvířecích hlasů. Vyhrál Józa. Předvedl totiž kapra v zatáčce, téma, které profesionál strýček nezvládl. Ptali se Józi, jak to dokázal.

„Byl jsem úplně zticha ... našpulil jsem pusou ... a tou pusou jsem udělal oblouk — Táhle!“

A vítězství bylo v kapse. Nepřekonatelného imitátora hlasů zvířat zdolal Józa jejich mlčením.

Těch příběhů je v mé sbírce už na sto. Jsou rozděleny do oddílů podle profesionální příslušnosti na Literáty, Malíře, Sochaře, Muzikanty, Herce, Vědce, profesory a lékaře i Lid obecný. Snad se ještě najde příležitost, abych vám mohl některé příběhy vyprávět. Třeba zas o příštím hoříckém závodě 300 zatáček. Nashledanou!

ALOIS JILEMNICKÝ

CO KRONIKÁŘI NEZAPSALI

aneb

JAK SE DĚLAJÍ ANEKDOTY

otisk z programu mezinárodního motocyklového závodu

300 zatáček Gustava Havla v Hořicích 1977

linoryt a grafická úprava Ivan Jilemnický

p. f. '78

Jilemnický

